

מי השילוח או פטיש מפוצץ הרים?

תגובה לזיוה אופק

זאב שביידל

קראתי בסיפוק רב את התגובה של זיוה אופק 'ברית ייעוד גם ל"אחרים"'. שמחתי הן על הביקורת ההוגנת והעקרונית והן על הנימה של הרצון הטוב העולה מן הנאמר (שבאה לידי ביטוי, בין השאר, בכך שזיוה שלחה אליי את תגובתה טרם הפרסום). לכן, בראש דבריי עליי להבהיר שהתגובה כולה נובעת מחילוקי דעות רעיוניים שאינם עמוקים מדדי (לדעתי) ולא מטינה אישית חלילה, ויהי רצון שכל מחלוקת תהיה לשם שמים בלבד.

למצב שבו שיח כמו זה שאנו מנהלים הוא אפשרי, הגענו במהלך חמש השנים האחרונות. לפני עידן האינטרנט והסרט 'לפניך ברעדה' היה הנושא כולו מצוי לחלוטין "בארון" ואיש לא העז להעלותו בפרהסיה. בחמש השנים האחרונות לומדת הקהילה הדתית להתמודד עם הנושא ולא להדחיק אותו עוד.

הטיעון שבו זיוה פותחת את דבריה הוא שההלכה התנגדה בתוקף לשינויים חברתיים, אך לבסוף הכילה את כולם ברמה זו או אחרת. בשינויים האלה היא מונה "השכלה, לאומיות, אהבה רומנטית, פמיניזם ויסודות של חילון, ביקורת כלפי כתבי הקודש ועוד". אני מסכים בהחלט שמן הראוי שהמסורת הדתית תדע להתמודד עם השינויים הללו כיוון שאני מאמין שהתורה היא תורת חיים במובן שהיא חלה על כל המערך של החיים הראליים, הן של הפרט היהודי והן של הקהילה היהודית והעם היהודי. ברם, דווקא בגלל המחויבות לשמירה על המסגרות של המשפחה, הקהילה והעם, כל שינוי מתקבל בהתחלה כחשד מסוים, שהוא לאו דווקא שלילי. חשוב שתעבור תקופה

זאב שביידל
לומד לתואר שני
בקרימינולוגיה
יישומית
באוניברסיטת
בר-אילן וחוקר
את תחום הנטייה
המינית

מסוימת לפני שמבינים את אופיו האמיתי של השינוי החברתי, את רמת השפעתו ואת היקף ההשפעה ואז לומדים להתמודד איתו. זיוה דורשת – ובצדק – בחינה ביקורתית של המסורת הדתית לאור השינוי החברתי המתרחש, שאם לא כן תהפוך המסורת הנשמרת בקפדנות למסורת משומרת, ללא טעם ורלוונטיות. אבל דבר זה נכון גם בכיוון השני – גם השינוי נבחן לאור המקורות וביחס אליהם ולא ייתכן להיות ביקורתיים רק לכיוון אחד בלבד.

כיצד וכמה לשלב את המסורת עם המודרניות וכמה מכל דבר צריך לשלב בכל מקרה – אלו שאלות שאין לי תשובה אחת וברורה עליהן והדבר גם תלוי במידה רבה מאוד בהקשרים חברתיים רבים שיש לבחון את הדברים לאורם. גם ליהדות האורתודוקסית אין פה תשובה ברורה וחד־משמעית. היא אכן מתמודדת עם הדברים, אך בתוך כך היא עורכת בירור נוקב ומשתמשת לא רק בכלים החיצוניים, אלא אף בכלים שלה עצמה כדי לבחון את רמת המחויבות שלה למסורת מול החובה לשנות ולעדכן. מהבחינה הזאת אכן "כל המשנה ידו על התחונה" במידה מסוימת – לא במובן שאסור לשנות, אלא במובן שהחובה לשמר היא מובנת יותר מאליה, ועל המשנה חלה החובה להוכיח שהשינוי הוא אכן ראוי. את זאת ניסיתי לעשות במאמרי באקדמות ולכן הקדשתי את כל החלק הראשון להסברים על עצם הלגיטימיות של הדיון. בזמן העבודה על המאמר היו לי לבטים בנושא כי חששתי שאולי אני חוזר על הדברים הברורים מאליהם לכל אדם, אך התגובות הרבות על המאמר חיזקו את עמדת המוצא שלי כי הנושא אינו מוכר כלל לרוב האנשים בציבור שלנו אפילו ברמה של מושגי היסוד ולכן יש להבהיר דברים מהשורש. השאלה הראשונה שמעניינת לרוב את האנשים הנתקלים בנושא היא "מעיקרא מאי קאמר והשתא מאי קאמר?" מה קרה עכשיו שלא היה קודם? מאין צצה פתאום ה"אופנה" הזאת לצאת מהארון? איפה הייתם עד עכשיו? לכן היה לי חשוב להרחיב ולהעמיק את השאלה איפה היינו ומדוע אנו לא יכולים להיות שם עוד. אנשים רבים מגיבים בתדהמה כשהם מתוודעים לראשונה לנושא של הדתיים ההומולסביים. והאמת היא שלרבים מהאנשים הללו קשה לי לבוא בטענות. הרי איש בסביבתם הקרובה מעולם לא "יצא מהארון" ולא נחשף בפניהם, ומניין להם להבין שזו אכן זהות מובנית ולא "מחלה של השמאלנים בשיניקין"?

התדהמה היא השלב הראשון. בשלב הבא, לרוב באה ההכלה. ברגע שאנשים שומעים על המתרחש, הם מוכנים להכיל ולדבר, גם בלי שיש להם פתרון הלכתי. זהו כוחה של החשיפה. לאחר החשיפה אנשים נדהמים לראות עד כמה עמדתו של הרב פיינשטיין, למשל (שאני אישית מעריך אותו מאוד כפוסק בהקשרים אחרים) היא קשה ואף אכזרית ביחס למצוקה האדירה של ההומוסקסואל הדתי. (וזה אגב התשובה שלי לזיוה לגבי ההערה שלה מדוע לפרסם דעה משפילה המהווה חילול השם. חילול השם היה כשהדעה הזאת נכתבה והתקבלה ללא עוררין כ"דעת תורה" בנושא. לפרסם אותה היום ולנתח אותה – אין זה חילול השם, כי אם ההפך: אמירה נוקבת המעוררת דיון כללי יותר על רמת הכפיפות שלנו ל"גדוילים" ול"דעת תורה", אך על כך ראוי להרחיב במקום אחר.)

מכל מקום, לאחר שהאנשים מבינים גם את הפירוש של המושג "זהות הומוסבית" וגם את העובדה שאי אפשר "לצאת מזה", לא בקלות ולא במאמץ (כפי שטוען הרב אבינר)

— לרוב הם מתחילים לחשוב אחרת. דעתם בנידון משתנה עוד בטרם הגענו לפתרון הסוגיה ההלכתית. כפי שציינה זיוה בצדק, ההלכה מתפתחת פעמים רבות "מלמטה", אך היא דורשת קודם כול נראות ודיון אמיתי ואחראי בבעיה. מחללי שבת בפרהסייה, שזיוה מביאה אותם כדוגמה, יצאו קודם כול לפרהסייה היהודית וקיבלו עליהם את הסיכון הכרוך בכך (היום מעדיפים שלא להיזכר בזה, אך כמה מהם נרצחו נפש על-ידי הקנאים). רק אחרי שהזרם הפך לשטף ולרוב בעם היהודי באה פשרה שפטרה אותם ב"תינוקות שנשבו", פשרה בעייתית כשהיא לעצמה, בלשון המעטה, ודורשת גם היא דיון חדש ונוסף שאף נערך באינטנסיביות בשנים האחרונות — גם מעל דפי אקדמות (גיליונות י, יא). השאלה הקובעת כאן אינה לאן אנו אמורים להתקדם (ובכך אין כמעט חילוקי דעות ביני ובין זיוה), אלא כיצד עלינו להתקדם לשם. לדעתי הדרך של חשיפה הולכת וגוברת המחלחלת פנימה ומאמץ מתמיד לעורר דיון ציבורי הם הדברים היחידים שיעשו את העבודה. לא הייתי רוצה להישמע פתטי, אך אני אומר את הדברים מתוך אמונה עמוקה ביסוד הבריאה, החזק והבטוח בעצמו של הציבור הדתי-לאומי, שאני גאה להשתיך אליו. מדובר בציבור המוכן להתמודדות עם אתגרים רבים ומגוונים ואוזר כוחות לעשות זאת. מדובר בציבור שכבר היום מסוגל — ברובו הגדול — להכיל פרטים וזוגות הומוסכיים מוצהרים במשפחות ובקהילות. ההיכרות עם התופעה החברתית מובילה כמעט תמיד למחיקתה של הדמוניזציה, וההיחשפויות האישיות הרבות שלי הוכיחו לי שוב ושוב שהדבר נכון. דעתם של הרבנים בנושא מושפעת גם מהשיח הציבורי וגם מהתלמידים וחברי הקהילה שהרבנים נחשפים אליהם.

אם כן, כפי שאמרתי, אני מצפה מהקהילה להגיב ראשונה, מהתאולוגיה להגיב בהמשך ומן ההלכה — בסוף. לכן תמוה מאד בעיניי היכן ראתה אצלי זיוה שאני "מציע דרכים שבו ההומוסקסואל או הלסבית אינם נותנים שום ביטוי פומבי לזהותם". והרי כל החלק האחרון של מאמרי מוקדש לדרישה כלפי הקהילה הדתית לקבל את האחר ההומוסכבי המוצהר! איזו משמעות אחרת יכולה להיות לקבלה זו? וכיצד זה יוביל ל"היעלמות בתוך הציבור"?

אסיים את דבריי בהתייחסות לדברי זיוה לגבי התביעה לקדושה. אני בהחלט חושב שהלכה אינה חייבת להציע לכל אחד ואחת דרך של קדושה בחייו האישיים. קבלה חברתית — כן. פתרונות הלכתיים ברמה של בדיעבד ובמטרה להרחיק מהעברה — כן. תיקון מתוך תפיסה מפוכחת של המציאות — בהחלט כן. אך חיי קדושה — לאו דווקא. כיצד אפשר, למשל, לספק חיי קדושה לזוג של יהודי ושאינו יהודי? לגרושה וכזה? ייתכן כמובן שזיוה תאמר שגם שם ראוי להכיל את הפתרון הרדיקלי, אך כאן תעמוד שוב השאלה: מהו הסיכוי הראלי של ההצעה הרדיקלית? והאם המצוקה רבתי שבה נתקלים חדשות לבקרים עשרות ומאות דתיים הומוסכיים, רווקים, נשואים וגרושים, אינה אקוטית הרבה יותר ודורשת תשומת לב?

הדוגמה שזיוה מביאה לגבי הזוגות החילוניים שאינם שומרים על דיני הנידה מהווה אילוסטרציה לדבריי דווקא. העדר אפשרות להקים מסגרת הלכתית לזוג הומוסכבי אינו אומר שזוגיות כזו "אינה נחשבת", אלא שההלכה אינה מתייחסת אליה כאל מודל רלוונטי. הדבר דומה מעט לפולמוס הפילגש שנערך באותו גיליון. על אף ההתנגדות המוחצת להצעתו של צבי זוהר להחדש את דיני פילגש כהסדר בעבור אלו הרוצים בחיי

האישות טרם הנישואין, המגיבים מעלים את האפשרות של הסדרה הלכתית-חברתית בעבור אלו שהיו רוצים לעמוד ברף הגבוה של הדרישה ההלכתית, אך מסיבות אישיות שונות אינם יכולים לעשות זאת. בעיניי, זהו כיוון הפתרון הראוי גם לסוגיה ההומולסכית בציבור הדתי.

נושא הטרנסג'נדרים (אנשים שמינם הביולוגי נמצא בסתירה למינם הפסיכולוגי) שזויה העלתה הוא נושא רחב ושונה מאוד מהנושא ההומולסכי בהיבט המחקרי וההלכתי, ולכן השארתי אותו מחוץ למאמר שלי.

לסיכום: איני חולק על זיוה בעניין משמעות המאבק הדתי ההומולסכי ובעניין מטרתו הסופית. אני חולק בהחלט בשאלת הדרך הראויה והטקטיקה. בעיניי הדרך שאותה אני מציע אמנם דורשת שאר רוח וסובלנות מרובים יותר (אם כי בוודאי לא מרובים יותר מאלה שדורשת ההישארות המעיקה בארון), אך סופה בקבלה חברתית רחבה, והיא בבחינת "דרך ארוכה שהיא קצרה". חוששני שהקיצור הרדיקלי שזויה דורשת (מתוך כוונות טובות בלבד וגם מתוך תפיסה מוסרית עמוקה וכנה מאוד) יאריך ויקשה עלינו את הדרך, כפי שהתארכה הדרך אל המנוחה ואל הנחלה אצל רדיקלים רבים בהיסטוריה, שהיו בעלי כוונות טובות אך לא הצליחו להלביש את כוונותיהם הטובות על המציאות הראלית. תחילתם הייתה בכשורה על העולם החדש, וסופם – מיזנתרופיה מרת נפש בעולם שנשאר ישן. לעומת זאת, אני בחרתי להתנהל יחד עם הציבור כלפי העולם החדש, התנהלות המלווה בהקשבה שלי לציבור ובהקשבה של הציבור אליי. אני רואה יותר ויותר אנשים טובים מכל הפלגים של הציבור הדתי-לאומי המצטרפים אליי, ואני מציע לזיוה ולכל האחרים והאחרות להצטרף אלינו גם הם. יחד נוכל לקדם שינוי שלא יאיים על איש ולא יפגע באיש. בלעדינו – השינוי יקרה בכל זאת, ואנו נצפה בו מצדי הדרך.